

KÖNYVTÁR A TÁRSADALMI GYAKORLATOT MODELLEZŐ NEVELŐISKOLÁBAN

KOCSIS JÓZSEF

Néhány éve még ez a cím került volna ezen írás fölé: „*Könyvtár a szentlőrinci kísérleti iskolában*”. Ma már általánosabban fogalmazhatunk. Az 1969 óta folyó szentlőrinci kísérlet második évtizedét ugyanis nemcsak a belső viszonyok intenzív fejlesztése jellemzi, hanem az is, hogy további nevelőtestületek vállalkoztak a kísérleti program adaptációjára, s így a modell kiépítőinek köre újabb munkatársakkal bővült. Ezzel kialakult az ún. nevelőiskola megvalósításán fáradozó iskolák dinamikusan gyarapodó csoportja. Ezek az iskolák a nevelésen a pedagógiailag reprodukált társadalmi gyakorlatot értik, éppen a társadalmi gyakorlat szubjektumainak fejlesztése érdekében. Lényegi azonosságuk (tevékenységrendszerük társadalmi teljessége, a komplex tantárgyak rendszere, az iskolai és az úttörő közösség szerves egysége, a pedagógiai irányítás önkormányzati módja) a legkülönbélebb konkrét formákban jelenik meg. A lényegi azonosságból következően szükségképpen alakulnak ki rokon vonások tanításszervezési eszközrendszerükben, szervezeti és munkaformáikban, eljárásmodjaikban is.

Eszközrendszerükben kitüntetett szerepe van az aktív ismeretfeldolgozáshoz szükséges többkönyvűségnek, ami valamennyi nevelőiskolára jellemző. Ezért ezekben az iskolákban a könyvtárnak centrális szerepe van: a tanítás-tanulás, az öntevékeny művelődés, a sokoldalú információszerzés leghatékonyabb eszköze.

Szentlőrincen a sajátos nevelési rendszer kiépülési folyamatát mélyreható minőségi változások kísérték.¹ A rendszer egyik elemének, a könyvtárnak átalakulását sem csupán a mennyiségi gyarapodás tette érzékelhetővé, de pusztán ennek üteme is jelzi, hogy a kiteljesedő rendszer sürgető igényei mögött az új tartalom minőségi követelményei állnak.

A könyvtár gyarapodási üteme

Év	Könyvtári állomány
1970:	2844 db
1975:	10357 db
1980:	22100 db
1985:	29553 db

Nagy gondot jelentett a rohamosan növekvő állomány elhelyezése. A könyvtárat az iskolakoncepciónak megfelelően alkalmassá kellett tenni a tanulók, a pedagógusok és más iskolai dolgozók, a szülők és a lakótelep felnőtt dolgozói igényeinek kiszolgálására. Kezdetben az eredetileg tanári szobának készült helyiséget alakították át szabadpolcos, a helybeni használatot is lehetővé tevő könyvtár céljára, ám az 54 m²-es helyiség hamarosan szűk-

nek bizonyult. Két tanterem egybenyitásával 1978-ban a könyvtár mostani helyére költözött, s ez egészült ki egy hozzá csatlakozó, valamint egy távolabb eső raktárhelyiséggel (összesen 150 m² alapterület).

A szentlőrinci típusú nevelőiskolában az iskolai könyvtárnak az az alapfunkciója, hogy ellássa a tanulókat és a tanárokat könyvekkel és egyéb információhordozókkal, mégpedig a tanítási-tanulási folyamatban és a teljes tevékenységrendszerben megvalósuló ismeretfeldolgozó munka *alapvető eszközeként*. Ezekben az iskolákban a könyvtári bűvárkodás nem szorgalmi feladat, a könyvtár használata nem a tankönyvi ismeretszerzést kiegészítő többlet lehetőség, hanem maga az ismeretszerzés eszköze, s mint ilyen, megkerülhetetlen alapfeladat. A tanítási–tanulási tevékenység nem egy-egy tankönyv feldolgozására, hanem a könyvek sokasága által hordozott ismeretek megszerzésére alapul; ennek a módszernek pedig alapvető eszköze a könyvtár, s alapvető feltétele a könyv- és könyvhasználati tájékozottság, ismeret, jártasság. Ebben a folyamatban a könyvek közül *alapkönyvnek* minősülnek azok, amelyek a tanulók számára érthető módon tárgyalnak egy-egy problémát, és adnak választ a feltett kérdésekre. Az *ajánlott könyvek* a tanulók ismereteinek további elmélyítését, a tantervi követelményeken túlmutató egyéni érdeklődés kielégítését szolgálják.²

A nevelőiskolák könyvtári szolgáltatása ezért nem egyszerűen az olvasóvá nevelés hatékony eszköze, nemcsak a permanens önművelés igényének és képességének kialakításához nélkülözhetetlen gyakorlati alkalom, hanem járulékos szerepű többlet lehetőség. A könyvtár használata nélkül a nevelőiskolák tanulói számára a legegyszerűbb másnapi feladat megoldása is reménytelen vállalkozás lenne. A könyvtárhasználati jártasság kifejlesztése ezért is jelenik meg a tanítási–tanulási programok alapkövetelményeként, mégpedig úgy, hogy az adott tantárgy tanulása szempontjából legfontosabb könyvtárhasználati és irodalomkutatói eljárások megismertetése és alkalmazása a továbbhaladáshoz szükséges tantárgyi minimum követelményekhez tartozik.

Fentiekből következik, hogy Szentlőrinc „nem ér rá” arra, hogy a könyv- és könyvtárhasználati ismeretek közlését arányosan „elossa”, hiszen sajátos tanulásszervezési eljárásai már a legkorábbi időszakban is igénylik – és fejlesztik – a tanulók önálló ismeretszerzéséhez szükséges tájékozottságot, jártasságokat, képességeket.

Mindezek a napi felkészüléshez elengedhetetlenül szükségesek, s megszerzésüknek sem lehet alkalmasabb közege a mindennapos tantárgyi ismeretfeldolgozásnál. A szentlőrinci gyerekek *tapasztalati úton* igen hamar megismerkednek a könyvtárhasználat legfontosabb tudnivalóival, szabályaival, a szövegfeldolgozás és a szövegszerkesztés eljárás módjaival, és kapcsolatba kerülnek a könyvtárban található gyermek-folyóiratokkal, napilapokkal, hetilapokkal és folyóiratokkal. A spontán könyvtárhasználatnál azonban mindenképpen szilárdabb garanciák szükségesek ahhoz, hogy az iskolai szakasz végére minden tanuló elsajátítsa a szükséges tudnivalókat. Ezt a célt szolgálják az életkorok szerint differenciált alapkövetelmények, amelyeknek az adott korosztályba tartozó minden tanulóknak elegendő *kell* tennie, amelyek azonban a már korábban megszerzett tapasztalati ismeretekre épülnek. Ez nem zárja ki azonban, sőt feltételezi, hogy minden életkorú tanuló számára *váljék lehetővé* a könyvtárhasználati tudnivalók lehető legkorábbi tapasztalati birtoklása, előrehaladásuk természetes üteme és a gyakorlat szükségletei szerint.

A könyvtár centrális szerepe magyarázza használóival való kapcsolatteremtése rendkívüli jelentőségét. A nevelőtestület és a könyvtár kapcsolata már a legkorábbi időszakban is a jól szervezett munkamegosztáson alapult. Az osztályfőnökök a könyvtárosok segítségével a tanév első heteiben szervezett könyvtárlátogatásra viszik növendékeiket. A továbbiakban ösztönzik a tanulók beiratkozását a könyvtárba, figyelemmel kísérik és tanácsaikkal segítik az olvasmányok kiválasztását. A szaktanárok megismertetik a tanulókkal a programhoz kapcsolódó alap- és ajánlott irodalmat, megtervezik a könyv- és olvasmányfeldolgozó tanulási feladatokat, megszervezik a tanulók kutatási terven alapuló önálló könyvtári munkáját. A könyvtáros a könyvtárral kapcsolatos általános tudnivalókat ismerteti és gyakoroltatja, ajánló bibliográfiákkal, az olvasók egyéni informálásával segíti a tanulók kutató munkáját, időszakos kiállításokkal, könyvtári vetélkedőkkel, pályázatok kiírásával ösztönzi a könyvtárhasználatot. A napközis nevelők feladata, hogy csoportjaikat az olvasóterem látogatására motiválják, a tanulási időben a felkészüléshez szükséges könyvek napi kikölcsönzésével „megnagyobbítsák” a könyvtár alapterületét csoportszobájukkal.

Az iskolai könyvtár sajátos, „szentlőrinci” szerepe az iskola funkciórendszeréből következik. A társadalmi gyakorlatot modellező nevelőiskola alapfunkciója a növendékek egyetemes előkészítése a társadalmi termelési folyamatban való részvételre. A könyvtárnak ebből következően kapcsolatban kell állnia az alapvető nevelő tevékenységi irányok mindegyikével. A *tanításhoz-tanuláshoz* kapcsolódva nemcsak a napi felkészüléshez szükséges könyvek természetes lelőhelyeként működik, hanem az önművelés igényének és képességeinek iskolai megalapozásával a permanens önműveléshez ad indítékokat, s a nyitottság, a megújulásra való képesség garanciáit építi be az iskola-társadalmi gyakorlat szubjektumaiba. Másfelől a *termelés-gazdálkodás* folyamatának szolgálatával a „tárgyi” és a „szellemi” kultúra válaszfalait bontja le a gyerekek számára érzékelhető módon, s maga is a két kötelező iskolai tevékenység egyenértékűségét sugallja. A könyvek világába nemcsak a szépirodalom felől vezet járható út: igen sok gyereket a termelés-gazdálkodás egy-egy különösen kedvelt részterülete vezet el a könyvtárba, ahol kedvenc tevékenységéhez (virágápolás, famunkák, zöldségtermesztés) keres információforrásokat. A *közösség szolgálatának* szerepeibe – feladathelyzeteibe – kerülő gyerekek is csakhamar ráébrednek: ha meg akarnak felelni a társak elvárásainak, új és új ötletet meríthetnek a könyvek sokaságából, felkészültségükkel, tájékozottságukkal tekintélyt vívhatnak ki maguknak társaik között. A *szabadidős tevékenységek* egyik kedvelt iskolán belüli kínálatát jelentik a könyvtár közvetlen szolgáltatásai, de emellett szinte minden egyéb szabadidős tevékenységre hatást gyakorolnak.

Az iskolai könyvtár alapfunkciója a fentiekből következően így fogalmazható meg: a tevékenységrendszer egészében megvalósuló sokoldalú információszerezés forrásközpontjaként szolgálni a társadalmi gyakorlat szubjektumainak fejlesztését. A járulékos funkciói is jelentősek: a nevelőtestület sajátos belső, továbbképzési rendszerének és tudományos kutató munkájának bázisa, valamint a lakóterület továbbképzési és közművelődési szolgáltató egysége, amely voltaképpen a volt tanítványok és a szülők igényeit elégíti ki.

Keveset mondunk, ha csak annyit mondunk, hogy a szentlőrinci típusú nevelőiskolának éppen olyan szüksége van a könyvtárra, mint minden oktatási intézménynek a működést lehetővé tevő szellemi és anyagi feltételekre. Itt elemi létfeltétel a jó iskolai

könyvtár. A „hagyományos” iskolai célra készült épületben utólag kellett helyet keresni a kísérleti program kiépülésével azonos ütemben gyarapodó iskolai könyvtár számára. Ha fordítva történt volna, az jobban kifejezte volna a könyvtár központi szerepét a nevelés sajátos rendszerében. S ha épül egyszer a szentlőrinci típusú iskola szükségletei szerint tervezett iskolaépület Magyarországon, minden bizonnyal először könyvtárát építik fel, s azt veszik majd körül iskolával.

JEGYZET

1. *GÁSPÁR* László: A szentlőrinci iskolakísérlet I. Bp. Tankönyvkiadó, 1984. 100–116.p.
2. A tanítás-tanulás programja. Bevezető. Szentlőrinc, 1983. Házi sokszorosítás.

További irodalom

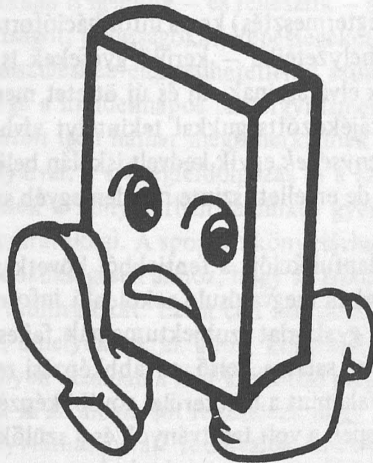
BERNÁTH József: A szentlőrinci iskolakísérlet. = Élet és Tudomány. 1978. 2. és 3.sz. 98–119.p.

GÁSPÁR László–*KOCSIS* József: A szentlőrinci iskolakísérlet I–II. Bp. Tankönyvkiadó. 1984.

KATSÁNYI Sándor: Új utat választó iskola – és a könyvtárak. = Könyvtáros. 23.évf. 1973. 4.sz. 187–190.p.

KOCSIS József: Még egyszer Szentlőrincről. = Könyvtáros. 32.évf. 1983. 12.sz. 734–735.p.

PINTÉR László: Újra Szentlőrincről. = Könyvtáros. 32.évf. 1982.9.sz. 513–516.p.

A Bok og Bibliotek 1980. 7.sz. humorából.